

ŠPORKOVÉ V NOVÉM SVĚTLE

Čapská, Veronika, *Mezi texty a textiliemi: (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*. Dolní Břežany, Scriptorium 2016

JANA MÁŠOVÁ

Mezi texty a textiliemi: (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství (dále jen *Mezi texty a textiliemi*) je novou publikací rozšiřující šporkovská bádání a je již druhou samostatnou monografií z pera Veroniky Čapské. Nedávno jmenovaná docentka Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v oboru Sociální a kulturní antropologie v ní volně navazuje nejen na svou první monografii *Představy společnosti a strategie sebe prezentace: Řád servitů v habsburské monarchii 1613–1780* (vycházející z autorčiny disertační práce), ale i na své další badatelské aktivity (egodokumenty raněnovověké šlechty, kulturní transfer aj.). Publikace vznikla v rámci postdoktorského projektu s finanční podporou Grantové agentury České republiky a Fakulty humanitních studií UK.

Autorka při vytváření monografie zabýváající se textovými praxemi a kulturní výměnou v prostředí (Swéerts-)Šporků pracovala s objemným korpusem různorodých textů (korespondence, preskriptivní spisy, nábožensky vzdělávací literatura aj.) a je potěšující, že se z velké části jedná o prameny, které (jak i sama Čapská zmiňuje v „Předmluvě“) představují tzv. prameny z okraje (s. 9). Zpracovává tedy prameny, jež stojí mimo hlavní pramenný zdroj šporkovského bádání, mimo jejich rodový archiv, a také na periferii zájmu badatelů. Právě díky tomu se autorka (dle našeho soudu oprávněně) domnívá, že analýza těchto textů může „výrazně posunout perspektivy, jimiž nahlížíme Swéerts-Šporky“ (ibid.). Zároveň jako obzvlášť přínosný chápeme autorčin důraz „na posun od chápání knihy jako čistě myšlenkového díla jednoho autora k jejímu komplexnějšímu pojetí a uznání kolaborativního a materiálního charakteru knižní produkce, což umožňuje docenit práci řady lidí, kteří různou měrou vstupují do procesu zrodu knihy“ (s. 11). Práce více rukou na jednom textu (ať už se jedná o autory, překladatele, mnohdy i tiskaře nebo opisovače) je u raněnovověkých děl běžná a je příhodné, že s tímto faktem autorka vědomě pracuje. Tato skutečnost tak netvoří pouze upozaděný kontext předložených interpretací textů, ale je dokonce v ohnisku interpretačních analýz autorky. Výsledky výzkumu těchto pramenů se pak autorka rozhodla přetavit v monografii, přičemž využila svého interdisciplinárního „badatelského ukotvení na pomezí historické antropologie, lingvistiky a vizuální kultury“ (s. 10).

Ústředním tématem knihy je otázka textových praxí a s nimi spjatých sociokulturních toků ve (swéerts-)šporkovském prostředí v období přechodu od barokní k osvětské společnosti. Autorka proto v „Úvodu“ vymezuje pojmy, které jsou pro publikaci klíčové, a představuje metodologické rámce,

ve kterých se bude pohybovat. Na základě tezí Rolanda Barthesa používá pojem *textová praxe*, čímž si dle vlastních slov vytváří „prostor pro komplexnější přístup k textům, jenž zahrnuje procesy vznikání, organizace a strukturování textů, různé způsoby zacházení s nimi, od případné reprodukce, konzumace, směny či prodeje až po uchovávání či destrukci“ (s. 14). Čapská také čtenáře srozumitelně seznamuje s termíny *kulturní transfer*, *kulturní výměna* a *kulturní transmise* a zároveň poukazuje na neostré hranice mezi nimi. Z konceptů, které autorka využívá při interpretacích, pak zmiňme např. teorii jednání nebo antropologii daru. Dárcovství a dárcovské vazby jsou pro Čapskou důležitým interpretačním kontextem, jenž souvisí mj. i se studiem materiality, které autorka využívá k tomu, aby představila „[s]wéerts-šporkovskou participaci na produkci textů, textilních a jiných artefaktů [...] jako komplexní kolaborativní projekty“ (s. 16). Primárním pramenem jsou pro autorku sice texty, ale zřetel je brán i na hmotné artefakty, např. na textilní výrobky, na něž odkazuje i sám název publikace.

Kapitola „(Swéerts-)šporkovské prostředí jako laboratoř textových praxí“ je krátkým vstupem, ve kterém jsou čtenáři stručně představeny textové praxe (Swéerts-)Šporků, které se ocitnou pod drobnohledem autorky. Čapská tak čtenáři přibližuje strukturu knihy i obsah jednotlivých kapitol. Také jej zpravuje o své autorské strategii vést jej po chronologické ose od „známějšího k neznámému“ (s. 20) a o cíli předkládané publikace, kterým je „postihnout fungování klíčových sociokulturních konceptů, jež se jednotlivými texty prolínají a sjednocují jazykové a mimojazykové praxe“ (s. 21). Mezi tyto koncepty na základě výsledků svých analýz Čapská řadí např. pravé křesťanství, křesťanskou ekonomii nebo řád.

Druhou nejrozsáhlejší částí publikace je kapitola věnovaná překladatelské praxi (Swéerts-)Šporků („Překládání ve ‚věku krásných nevěrníc‘ a tradice neviditelného překladatele“). V její úvodní části autorka představuje překládání jako specializovanou textovou praxi, jejíž hlavní aktér byl v raném novověku silně upozaděn. Dále Čapská čtenáři prezentuje modely *zcizujícího* a *domestikujícího překladu*, s nimiž bude pracovat i později, když se při analýze překladů sester Šporkových bude zabývat oscilací Marie Eleonory a Anny Kateřiny mezi těmito dvěma póly. Vysvětlení pojmů pak doplňuje výkladem o vnímání překladu v historické perspektivě. Místu překládání v životě sester Šporkových a následným analýzám jejich překladů se věnuje podkapitola „Sestry Šporkovy a překladatelská praxe mezi aristokratickým habitem a askézí“. Autorka v ní nenásilně propojuje životní příběhy sester s jejich překladatelskou praxí. Rozbory překladů dokládá vhodnými pasážemi. Vzhledem k tomu, že sestry Šporkovy překládaly převážně z francouzštiny do němčiny, bylo jistě správným rozhodnutím autorky některé části textů, kterými podkládá své interpretace, přeložit do češtiny nebo dané pasáže v cizojazyčné podobě ponechat, ale pečlivě problém sledovaný na textovém materiálu popsat. V návaznosti na výše zmíněné badatelské ukotvení

autorky v oboru vizuální kultury je text doprovázen fotografiemi frontispisů některých z překladových děl sester. Popisy frontispisů autorka umně zařazuje do výkladu a jsou součástí jejich interpretací.

Nejobširněji Čapská pojednává o textové praxi objednavatelství. Uplatnění objednávaných kázání, zvláště pohřebních, v sebe prezentaci elit představuje krátký úvod, po němž následují dvě podkapitoly. V první z nich („Umírání světa v rukou kazatele nebo objednavatele? Od rétorického výkonu ke komemorativnímu tisku“) autorka rozebírá pohřební kázání jako médium, které nabízí preferované čtení, analyzuje pohřební kázání pronesená nad (Swéerts-)Šporky a jejich roli v budování paměti rodu a ve strategii rodové sebe prezentace. Na první navazuje druhá podkapitola („Duchovní biografie jako rozvinutá kázání? Zrcadlení vzor(c)ů svatosti“), jež se zabývá rozbory duchovních biografí Anny Kateřiny Swéerts-Šporkové a jejího manžela, u nichž autorka pozoruje proměny stylu rodové sebe prezentace. Za zvláště pozoruhodné pokládáme poukázání na souvislosti mezi pohřebními kázáními a oslavnými biografiemi Swéerts-Šporků a na některé hagiografické rysy těchto textů.

Jinou oblíbenou textovou praxí ve swéerts-šporkovském prostředí byl mecenát devoční literatury, kterému se věnuje kapitola „Patronace drobné devoční literatury a emocionalizovaná zbožnost“. Autorka vymezuje pro čtenáře pojem *devoční literatura* a vztahuje ho k jiným termínům popisujícím stejný okruh literatury (*Erbauungsliteratur*, *nábožensky vzdělavatelná literatura*). Následně se Čapská zabývá chápáním a rolí devoční literatury v prostředí Swéerts-Šporků a jejich rozsáhlou patronací tohoto typu literatury. Kapitola je opět doplněna o analýzu textů.

Vzhledem k množství produkce ekonomických preskriptivních textů, které navíc ve své době byly poměrně rozšířené a kolovaly v opisech, přestože nebyly určeny pro tisk, nás nepřekvapí, že autorka tomuto typu textů věnuje samostatnou kapitolu („Psaní ekonomických preskriptivních textů a hledání systému morální ekonomie“). Swéerts-šporkovské ekonomické spisy představují ukázkou přechodové literatury, kde je starý typ ekonomiky reprezentován návazností na tzv. *Hausväterliteratur* a nový trend kamerální vědou.

Shrnujícímu „Závěru“ předchází kapitola „Korespondence jako nástroj kulturní a ekonomické výměny“, která se věnuje rozboru dopisů Anny Kateřiny s řeholnicemi v tyrolském Sonnenburgu. Přestože tato korespondence je zachována jen fragmentárně a máme k dispozici dopisy jen jedné strany (tj. dopisy, které psala Anna Kateřina), dokázala i v tomto typu textu Veronika Čapská najít ony koncepty, které jsou textovému korpusu ze swéerts-šporkovského prostředí vlastní. Kromě rozboru korespondence kapitola objasňuje i společenskou úlohu epistolografie ve společenském životě šlechty. Autorka zde zmiňuje i zajímavé detaily o možnostech doručování dopisů na velké vzdálenosti. Společně s listy se do sociokulturních sítí dostávají také různé hmotné předměty (např. textilie, sošky aj.), které jsou taktéž zahrnuty

do interpretačního rámce. Výsledky analýzy přesvědčivě dokazují osvojování a kultivace textových a kulturních praxí v dlouhodobém horizontu a na velkou vzdálenost.

Vzhledem k tomu, že se až dosud korespondencí Anny Kateřiny s klášteřem v Sonnenburgu nikdo badatelsky nezabýval, rozhodla se autorka zařadit edici korespondence jako přílohu. K edici nechybí stručná ediční poznámka, která překvapí zvoleným, ne zcela běžným edičním postupem. Čapská se rozhodla (až na několik drobných edičních zásahů) použít při editování textů transliteraci, protože předpokládá, že by takto editované dosud nepříliš probádané texty mohly sloužit „jako pramen jazykovědcům či historickým sociolingvistům“ (s. 230).

Máme však za to, že soubor příloh by mohl být ku prospěchu dalším badatelům ještě více rozšířený. Je škoda, že se mezi přílohy nedostaly seznamy textů pocházejících z textové laboratoře (Swéerts-)Šporků, přestože by se vzhledem k objemu a dochování textů nemuselo jednat o seznamy konečné a úplné. Např. díla přeložená sestrami Šporkovými sice máme jmenována v kapitole o překladu, ta je však rozložena přibližně na padesáti stranách a obsahuje mnoho dalších informací. Přehledový katalog či seznam by nabídl rychlou orientaci v překladové činnosti šlechticů.

Za pozornost stojí i pozice této publikace v rámci celku sekundární literatury věnující se šporkovskému bádání. Je samozřejmým předpokladem, že se autorka v sekundární literatuře výborně orientuje a místy na ni přirozeně sama odkazuje. Svými badatelskými závěry Čapská navíc podněcuje k novým směrům bádání. Už jenom samo upření pozornosti na Swéerts-Šporky, tj. generaci dědiců v literatuře nejznámějšího Šporka, známého mecenáše Františka Antonína, či soustředění se na okrajové texty namísto vysokého vizuálního umění, které bývá s mecenátem Šporků v sekundární literatuře nejčastěji zmiňováno, přináší ony kýžené nové perspektivy nahlížení na tento rod.

Publikace *Mezi texty a textiliemi* je tak výjimečná hned v několika ohledech, a to zpracováním dosud neznámých nebo neprobádaných pramenů, spojením textové roviny s rovinou materiální a konečně širokým, interdisciplinárním pojetím, v rámci něhož Veronika Čapská došla k cílům, jež své publikaci předsevzala.